

## INLEIDING.

---

Het Javaansch is een der hoofdtakken van den grooten Polynesischen taalstam, die over den geheelen Indischen archipel is verbreid en waartoe ook het Soendaasch, het Maleisch, het Balineesch, het Mangkasaarsch, het Boegineesch, het Bataksch en een aantal andere, deels nog weinig of niet bekende, behooren. Daaronder neemt het Javaansch eene zeer belangrijke plaats in door den rijkdom van woorden en vormen, en ook van literatuur, waarin deze taal al hare zusters overtreft. Dien rijkdom dankt zij grootendeels aan vreemden invloed, inzonderheid aan eene thans doode taal, het Sanskrit, dat in overoude tijden, waarschijnlijk omstreeks den aanvang van onze jaartelling, door handelaars en volkplanters of veroveraars uit een toen reeds zeer beschaafden volksstam uit Voor-Indië naar Java werd overgebracht. Deze Indiërs deelden aan de toen nog op een lagen trap van ontwikkeling staande Javanen hun letterschrift, een nieuw godsdienststelsel, nieuwe kunsten en wetenschappen, eene tot dusverre ongekende beschaving, en natuurlijk ook de bewoordingen voor die nieuwe denkbeelden mede; en niet slechts de benamingen van vroeger onbekende zaken, maar ook een groot aantal woorden, waarvoor het Javaansch reeds een equivalent bezat, werden in deze taal opgenomen, hetzij dan uit eerbied voor hunne meerderen, als hoedanig de Javanen deze Indiërs willens of onwillens beschouwden, of alleen om zich gemakkelijker voor hen verstaanbaar te maken. En die Sanskritwoorden werden zoo

geheel bij het Polynesische element ingelijfd en ingesmolten, dat zij een werkelijk bestanddeel gingen uitmaken van de Javaansche taal, die daardoor zoozeer werd ontwikkeld en verrijkt, dat zij in latere eeuwen van andere volken geene nieuwe woorden behoefde over te nemen dan tot aanduiding van zoodanige zaken of begrippen, waarvan die volken op hunne beurt de eerste kennis op Java brachten.

Dit laatste was het geval met de Arabieren, die in de vijftiende eeuw het Islamisme daar invoerden en dus geheel nieuwe godsdienstige en maatschappelijke toestanden in het leven riepen. Doch schoon die godsdienst nu reeds vier eeuwen over geheel Java is verbreid en de Arabieren daar onafgebroken hebben verkeerd, zijn toch uit hunne taal bijna geene andere woorden overgenomen dan die rechtstreeks of zijdelings op de leer van den Koran en zijne godsdienstige en burgerlijke voorschriften betrekking hebben.

Aan de Chineezzen, die reeds veel vroeger dan de Arabieren op Java handel dreven, zijn slechts zeer weinige met dat bedrijf in verband staande woorden ontleend. En sedert de Europeanen zich in den Archipel hebben gevestigd zijn ook enkele woorden uit het Portugeesch, Engelsch en Nederlandsch meer of minder verbasterd in het dagelijksch leven in gebruik gekomen, maar kunnen niet geacht worden een wezenlijk bestanddeel van de taal uit te maken.

Eene belangrijke bijzonderheid, die bijna in geene andere taal dan het Javaansch en Balineesch, althans zoo algemeen, wordt aangetroffen, is dat zij zich geheel wijzigt naar den verschillenden stand der sprekers, zoodat men tegen zijnen mindere geheel andere woorden, eene geheel andere taal, bezigt dan tegen zijnen meerdere of tegen zijns gelijke. In het Nederlandsch en sommige andere talen bestaan verschillende uitdrukkingen voor de Persoonlijke voornaamwoorden; men bedient zich van beleefdere, gemeenzame of onbeleefdere naarmate de persoon, tot wien men spreekt of aan wien men schrijft, hooger of lager in rang is en men hem meer of min-

der eerbied verschuldigd is; en dit is dan het eenige verschil in de taal, terwijl men overigens dezelfde woorden bezigt onverschillig tegen wien men spreekt. Doch bij de Javanen bepaalt zich dat onderscheid niet hiertoe; de scherpe afscheiding tusschen de verschillende standen hunner maatschappij, de diepe eerbied van den mindere voor den meerdere, gelijk die zich als een sterken grondtrek van hun karakter in al hun doen openbaart, vertoont zich ook in de keuze van bijna alle woorden, waarmede zij hunne gedachten uitdrukken. Zoo onderscheidt men dan in het Javaansch de volgende taal-soorten: 1°. Het *Ngoko* (1), de onbeleefde taal of taal zonder plichtplegingen, die door den meerdere in rang of jaren tegen den mindere, en ook door de geringe volksklasse onderling wordt gesproken. 2°. Het *Krāmā* (1), de beleefde taal, die door den mindere tegen den meerdere wordt gebezigd, en ook door aanzienlijken van gelijken rang en jaren onderling. In deze taalsoort is vooral het aantal der aan het Sanskrit ontleende woorden zeer groot; op welke wijzen overigens *Krāmā*-vormen van *Ngoko*-grondwoorden worden gemaakt zie men hierachter bl. 43. 3°. Het *Madyā*, de middentaal, de taal die het midden houdt tusschen het platte *Ngoko* en het beleefde *Krāmā*, en gesproken wordt tusschen personen van gelijken rang uit den fatsoenlijken stand, of ook door eenen meerdere tegen zijnen mindere, wanneer deze aanmerkelijk ouder is dan gene of om eenige andere reden bijzondere achting verdient. Deze taalsoort heeft eenige eigen woorden en vormen, doch is overigens niet anders dan door elkander gebruikt *Krāmā* en *Ngoko*. 4°. De *Bāsā Kraton* of *Kēdaton* of Hoftaal, die gebruikt wordt in tegenwoordigheid van den Vorst en tot den Vorst, alsmede door diens afgevaardigden wanneer zij zijne

---

(1) *Ngoko* is eigenlijk een Werkwoord, dat in beteekenis overeenkomt met het Fransche *tutoyer*. *Krāmā*, oorspronkelijk een Sanskrit-woord, beteekent *beleefd*.

bevelen overbrengen. Deze taalsoort bepaalt zich tot de Persoonlijke voornaamwoorden en eenige weinige andere woorden, welke slechts aan het hof in zwang zijn, terwijl men zich overigens van het *Krāmā* bedient. 5°. Het *Krāmā inggil* of Hoog *Krāmā*, bestaande uit eenige woorden, welke gebruikt worden van of omtrent Vorsten of aanzienlijken. 6°. Het *Ngoko andap* of Laag *Ngoko*, dat ook omtrent personen gebruikt wordt, maar gemeen is of minachting uitdrukt, gelijk wanneer men in onze taal zegt *kerel* of *wijf*, voor *man* of *vrouw*.

Uit het bovengezegde blijkt dat het *Ngoko* en *Krāmā* de hoofdsorten zijn, die zich door de geheele taal heen onderscheiden, terwijl de andere zich slechts tot een betrekkelijk gering aantal woorden en uitdrukkingen bepalen. Van die beide is het *Ngoko* het oudste en oorspronkelijke, de eigenlijke moedertaal der Javanen; en het ontstaan van het *Krāmā* was een gevolg van het maatschappelijk en zedelijk overwicht, dat de Indiërs gedurende het tijdvak hunner heerschappij op Java over hen uitoefenden. De grond er toe lag in den aanleg des volks voor slaafsche ondergeschiktheid, maar deze nam natuurlijk gedurende dat tijdvak meer en meer toe; terwijl tevens, tengevolge van de toenemende beschaving, de onderscheidingen van rangen en waardigheden meer bepaald werden afgebakend. Zoo kwam de Javaan tot het gebruik van eene afzonderlijke eerbiedstaal jegens zijnen meerdere, aanvankelijk den Hindoe, en ontleende die natuurlijk grootendeels aan de taal zijner overheerschers, als die hunner waardig en gemakkelijk voor hen te verstaan was.

Eindelijk moet hier nog met een woord melding worden gemaakt van het *Kawi* of de Dichtertaal. Evenals hun letterschrift ontleenden de Javanen ook hunne oudste literatuur aan de Indiërs. Indische heldendichten, mythen enz. werden in poetischen vorm overgebracht of nagevolgd in het Javaansch, zooals dat toen werd gesproken, doormengd met eene groote menigte Sanskritwoorden. Deze dichtertaal, die

in woorden en woordvormen geheel van het gewone proza verschilt en thans niet meer wordt verstaan, draagt den naam van Kawi of Oud-Kawi; het laatste in onderscheiding van de nieuwere dichtertaal, waarin vele van die oude dichtwerken zijn overgebracht, maar die toch ook nog zeer veel van het gewone Javaansch verschilt. Hoewel dus nu het Kawi eene doode taal is, worden toch ook in hedendaagsche geschriften, vooral gedichten, nog dikwijls Kawi-woorden aangetroffen.

Hoewel de Indiërs de schrijfkunst op Java brachten, is toch het oudste daar gevonden letterschrift niet het Sanskritsche, hoewel hetzelfde beginsel er aan ten grondslag ligt; het wordt ook, evenals dit, van de linker- naar de rechterhand geschreven, zonder afscheiding tusschen de woorden van eenen zin. Dit oud-Javaansch schrift (Kawi-schrift), dat in opschriften op ruïnen en elders wordt aangetroffen, is echter voor den tegenwoordigen Javaan volkomen onleesbaar; de vorm der karakters is langzamerhand geheel gewijzigd, totdat daaruit het hedendaagsche Javaansche letterschrift is ontstaan, dat in § 1 in staand en loopend schrift wordt medegedeeld. Ook hierin worden nog steeds de woorden aan elkander vast geschreven en alleen de zinnen of zinndeelen door leesteekens (bl. 5 en 30) gescheiden. Het gebruik van hoofdletters aan het begin van eenen volzin of elders, waar wij zulks gewoon zijn, is niet bekend; wel bestaan er enkele Groote of *voornamen* letters (bl. 2 en 16), maar deze worden alleen gebezigd in namen van godheden, vorsten enz., en dan niet alleen aan het begin maar ook in het midden en op het einde van het woord. De aanvang van een nieuw hoofdstuk of onderdeel van een geschrift wordt door bijzondere teekens aangeduid (bl. 30 en 31).

---